

idem quod patiens, sed se habet ad fortem, & mi-
rem, similiter & ad patientem, sicut contingens ad
temperatum. Unde non oportet, si mansuetudo re-
ducitur ad temperantiam, quod & patientia; quia
passio aristoteli est ex victoria nocivi, sicut, & timor,
& ideo difficultas in patientia, & fortitudine est etiam
in non nocivi. Unde patientia participat mo-
dum fortitudinis; sed ira est ad victoriam contra no-
civum, unde difficultas est in refrinando; propter
quod mansuetudo participat modum temperantiam.

Ad quartum dicendum, quod perseverantia uno
modo dicitur continuationem virtutis, & sic est actus
omnium virtutum: alio modo dicitur propositum per-
sistendi: & sic est specialis virtus: quia habet spe-
cialem rationem objecti, scilicet laboriosum, opus,
prout natum est tristitiam inferre.

SOLUTIO II.

Ad secundam questionem de partibus quas Ma-
crobius ponit dicendum, quod sunt ejusdem ratio-
nis cum partibus quas ponit Tullius, nisi quod duas
harum dividit in duas species, scilicet *fiduciam*, quam
ponit Tullius, dividit in *magnanimitatem*, quae est in
sperando magna consequenda, ut magnos honores, &
fiduciam, quae est in consequendis honoribus medio-
cibus, ac hujusmodi, quam Philosophus innomina-
tam dicit, IV. Ethic. cap. x. vel xii. Item *perseve-
rantiam* dividit in *firmitatem*, quae facit permanen-
tiam in opere, & *constantiam*, quae facit permanen-
tiam in proposito animi. Et addit etiam unam, scilicet
securitatem, quae timori opponitur: unde prop-
inquius se habet ad veram fortitudinem; sed ta-
men differt a fortitudine, quia reprimit timorem non
solum circa maxima terribilia quemadmodum fortitudo;
sed etiam circa quaecumque. *Tolerantiam* vero est
idem quod *patientia*; *magnificentiam* autem proprio
nomine ponit.

Ad primum dicendum, quod magnanimitas, quam-
vis non conveniat in materia cum fortitudine, con-
venit tamen in modo, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod timiditas oppo-
nitur securitati; non autem fiducia; sed magis des-
peratio.

Ad tertium dicendum, quod constantia opponitur
mutabilitati in facto aliquo.

SOLUTIO III.

Ad tertiam questionem (7) de partibus quas Phi-
losophus ponit in III. Ethic. ubi sup. sciendum,
quod sunt etiam partes potentiales, aliter tamen
quam praedictae: praedictae enim partes a fortitudine
deficiunt quantum ad difficultatem materiae; sed il-
le quas Philosophus ponit, quantum ad rectitudi-
nem motivi: & ideo non sunt virtutes, sed partici-
pant aliquid de virtute fortitudinis. Motivum autem
ad actum fortitudinis potest esse triplex. Uno modo
intentio boni, vel honesti; & sic fortitudinis virtus
est vel alicujus temporalis boni, vel honoris, vel ali-
cujus hujusmodi; & sic deficit a ratione virtutis, &
est fortitudo quam nominat politicam. Alio modo ex
hoc quod removeretur faciens difficultatem in actu
fortitudinis, scilicet magnitudo periculi: & hoc qui-
dem removeretur per ignorantiam, & sic est ultimus
modus; & per spem vincendi, quae potest ex duobus
consurgere: vel ex arte, sive exercitio, & sic est

(7) Al. additur dicendum.

militaris fortitudo; vel experientia victoriae, sicut illi
qui alias talia pericula evaserunt, & sic est penulti-
mus modus. Tertio modo ex passione furoris, vel
tristitiae illatae, vel etiam timoris, vel desperationis; &
sic est tertius modus.

Ad primum ergo dicendum, quod fortitudo poli-
tica dicitur ex motivo, quia scilicet aliquod bonum
quod a civitatibus praestari fortibus solet, ad actum
fortitudinis moveri. Sic autem non dicuntur politi-
cae virtutes cardinales, sed in quantum in vita civili
perficiantur.

Ad secundum dicendum, quod militaris fortitu-
do dicitur, quia eam consueverunt habere milites,
qui habent exercitium, & artem bellandi: unde aequi-
vocatur in militari, & politica.

Ad tertium dicendum, quod non est ignorantia
de periculo omnino, sed de quantitate periculi: &
ideo non tollit totaliter rationem fortitudinis, sed di-
minuit aliquid de laude ejus.

SOLUTIO IV.

Ad quartam questionem de partibus quas alius
Philosophus Graecus ponit, sciendum, quod sunt
fere eadem cum illis quas ponit Macrobius. *Magna-
nimitatem enim*, & *magnificentiam*, & *perseverantiam*
proprio nomine ponit, & eas sic definit. *Magnani-
mitas est habitus pius faciens communiter accidente pra-
vis, & studiosis*. Magnanimus enim non est conten-
tentus vitare prava, & facere bona secundum quod
communiter sufficit, nisi excellentius faciat hoc: &
ideo dicitur in IV. Ethic. cap. vii. vel viii. quod
operatur magnum in omnibus virtutibus. *Magnifi-
centia vero est habitus superferens habentes ipsum, &
elatione adimplens*, in quantum scilicet effert propositum
ejus ad aliqua sumptuosa, & magna faciendam.
*Perseverantia vero est scientia, vel habitus eorum qui-
bus immanendum, id est bonorum, & non immanen-
dum, id est malorum, ultroneorum, id est indifferentium*.
Eupsychia autem, quae secundum ipsum est
robore animae ad ad perficiendum opera ipsius, videtur
idem esse quod constantia, & praecipue in spirita-
libus, quae sunt opera animae. *Lenia* autem, quae
secundum Philosophum est *habitus promptus tribuens
ad tolerare, & sustinere quae ratio dicit*, videtur idem
quod patientia. *Virilitas* autem videtur idem quod
fiducia, quam diximus differre a magnanimitate in
hoc quod est communium bonorum, vel hujusmodi,
cum magnanimitas sit magnorum, & quae sunt ul-
tra necessitatem virtutis. *Virilitas* autem secundum
ipsum est *habitus per se sufficiens in his quae sunt se-
cundum virtutem, & de necessitate virtutis*: & sic dif-
fert virilitas a magnanimitate. Item ponit *andragathiam*,
quae est *virtus adinventiva communicabilium
operum communiter*, scilicet juxta magnificentiam,
quae tendit ad magna in communitatibus faciendam: &
in hoc differt a Macrobio, qui hanc definitionem
non ponit propter hoc quod videtur esse idem libera-
litate, nisi quod intantum differat quod liberalitas
respicit bonum singulare, sed andragathia bonum
commune. Unde magis accedit ad magnificentiam:
quia ea quae indigent magnis sumptibus, maxime
sunt ea quae ad communitatem pertinent. Sed dicitur
Philosophus omitit *securitatem*, quam Macrobius
ponit: quia securitas videtur intrinseca fortitudini,
ut dictum est.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut dictum

est supra de perseverantia, quod potest esse specia-
lis virtus, in quantum respicit specialem rationem ob-
jecti, quamvis forte illa ratio possit inveniri in acti-
bus diversarum, aut omnium virtutum, sicut est de
magno quod respicit magnanimitas; ita etiam est di-
cendum de constantia, & eupsychia, quod idem est.

Ad secundum dicendum, quod promptitudo illa
intelligitur, ut homo propter difficultatem terribi-
lij non turbetur, quod ad patientiam pertinet: un-
de sicut patientia specialis virtus est, ita & lenia, quae
idem est.

Ad tertium dicendum, quod quamvis communi-
cer cum justitia quantum ad materiam, convenit ta-
men cum fortitudine quantum ad modum, sicut
& magnificentia.

ARTICULUS IV.

*Utrum religio, pietas, gratia, vindicatio, observan-
tia, veritas sint partes justitiae, sicut dicit
Tullius.*

2. 2. quest. lxxx. art. 1.

1. **A**D quartum sic proceditur. Videtur quod
partes justitiae male assignentur a Tullio de
invent. Lib. II. assignat enim justitiae sex species, quae
sunt *religio, pietas, gratia, vindicatio, observantia,
veritas*; & videtur quod male. Quia Philosophus
dicit in VIII. Ethic. cap. xi. vel xiii. quod servi
ad dominum non potest esse justitia. Sed Deus ma-
xime Dominus est. Ergo cum religio sit hominis ad
Deum, videtur quod non sit pars justitiae.

2. Praeterea. Sicut latra debetur Deo, ita etiam
dulcia debetur homini. Ergo sicut religio, quae est
idem quod latra, ponitur pars justitiae, ita debet
poni & dulcia.

3. Praeterea. Supra dist. xi. dictum est, quod
pietas est idem quod latra; latra autem idem quod
religio. Ergo pietas non debet dividi contra reli-
gionem.

4. Praeterea. Vindicatio videtur pertinere ad vi-
tium irae, quae est appetitus vindictae. Ergo non de-
bet poni pars virtutis.

QUAESTIUNCULA II.

1. Ulterius. A Macrobio, Lib. I. de somnio Sci-
pionis cap. viii. ponuntur haec partes. *Innocentia,
amicitia, concordia, religio, pietas*, (1) *humanitas,
affectus*; & videtur quod male. Quia innocentia om-
ni peccato opponitur. Sed omni peccato non oppo-
nitur nisi virtus communis. Ergo & innocentia vel
est virtus communis, vel sequens omnem virtutem:
ergo non debet poni pars justitiae.

2. Praeterea. Illud quod consequitur ad omnes
virtutes, non debet poni alicujus virtutis pars. Sed
amicitia est hujusmodi: quia verae amicitiae funda-
mentum est honestum. Ergo non debet poni pars
justitiae.

3. Praeterea. Philosophus in IX. Ethic. ponit cir-
ca amicitiam tria, scilicet beneficentiam, benevo-
lentiam, & concordiam; a quibus omnibus dicit
amicitiam differre. Ergo sicut posuit concordiam,
ita debuit ponere alia duo.

(1) Al. bonitas. (2) Al. deest non. (3) Al. aequitatem, fidem, & veritatem. (4) Scilicet liberalita-
tem. (5) Al. communicativam. (6) Al. epicejam. (7) Al. hic, & deinceps communicatio, &
communicativa.

4. Praeterea. Affectus in omnibus moralibus requi-
ritur. Ergo (2) non debet poni pars alicujus virtutis.

QUAESTIUNCULA III.

1. Ulterius. Quidam ponunt quinque partes, quae
sunt *obedientia* respectu superioris, *disciplina* respec-
tu inferioris, (3) *aequitas* respectu parium, *fides*, &
veritas respectu omnium: & videtur quod male.
Quia justitia generalis, ut dicitur in V. Ethic. cap.
iii. vel v. attendit praecipua legis. Sed obedire est
attendere praecipuum. Ergo est idem quod justitia
generalis: ergo non est pars justitiae quae est specia-
lis virtus, sed magis e converso.

2. Praeterea. Rigor ad justitiam pertinet, sicut
aequitas. Ergo sicut ponunt aequitatem, ita ponere
debent rigorem.

3. Praeterea. Fides est virtus theologica. Ergo
non debet poni pars justitiae, quae est virtus cardina-
lis.

4. Praeterea. Veritas ad intellectum pertinet, jus-
titia autem magis ad voluntatem: quia, ut dicit An-
selmus, dialog. de ver. cap. xiii. est rectitudo vo-
luntatis propter se servata. Ergo videtur quod veritas
non sit pars justitiae.

QUAESTIUNCULA IV.

1. Ulterius. Quidam dividunt justitiam in libera-
litate, & severitate: quam (4) dividunt in *beni-
gnitatem*, & *beneficentiam*: benignitatem vero in sep-
tem partes, scilicet *religionem, pietatem, innocentiam,
amicitiam, reverentiam, concordiam, misericordiam*.
Et videtur quod non bene. Quia, ut dicit Philoso-
phus V. Ethic. cap. xv. virtuosus est diminutivus
poenarum. Sed severitas dicit hujusmodi oppositum.
Ergo non est pars virtutis.

2. Praeterea. Liberalitas dat alicui quod est pro-
prium dantis. Sed justitia dat alteri quod suum est,
& ei debitum. Ergo liberalitas non est pars justitiae.

3. Praeterea. Misericordia est passio, ut dicit Phi-
losophus in II. Ethic. cap. v. Sed nulla passio est vir-
tus, nec pars virtutis. Ergo misericordia non est
virtutis, nec pars ejus.

QUAESTIUNCULA V.

1. Ulterius. Philosophus in V. Ethic. cap. iv. di-
vidit justitiam in *legalem*, & *specialem*, quae est
aequalitas quaedam in bonis, & malis exterioribus:
quam dividit in *distributivam*, & (5) *commutativam*.
Dividit etiam justum in *politicum, paternum, &
uxorium*; politicum autem in *legalem*, & *naturalem*.
Ponit etiam circa justitiam, (6) *epicejam*, & *justi-
tiam metaphoricam*. Et videtur quod male. Species
enim non debet dividi contra genus. Sed justitia par-
ticularis est species justitiae legalis. Ergo non debet
dividi contra eam.

2. Praeterea. Justitia dirigitur in his quae ad alterum
sunt. Sed omnis operatio unius ad alterum (7)
commutatio quaedam est. Ergo justitia commutativa
non debet poni pars justitiae specialis, sed idem ei.
3. Praeterea. Justum politicum videtur ad justitiam
legalem pertinere. Ergo non debet poni pars
justitiae specialis.

Prae-

4. Præterea. Paternum, & dominativum, & uxorium non videntur differre nisi secundum materiam. Ergo non debet distingui iustum per prædicta.

5. Præterea. Epieicia, ut ipse dicit, est aliquid melius iustitia. Ergo magis debet iustitia poni pars ejus, quam è converso.

QUÆSTIUNCULA VI.

1. Ulterius. Quidam (8) Philosophus Græcus (Andronicus) dicit, quod familiares iustitiæ sunt *liberalitas, benignitas, vindicativa, eugnomosine, eusebia, eucharistia, sanctitas, bona commutatio, legis positiva*: & videtur quod male. Ipse enim dicit, quod eugnomosine est voluntaria iustificatio. Sed hoc necessarium est in omni iustitia, ut volens quis operetur, ut dicitur in V. Ethic. cap. xi. vel xiv. Ergo non est pars iustitiæ, sed idem sibi.

2. Præterea. Ad eucharistiam secundum ipsum pertinet quibus sit facienda gratia, & à quibus accipienda. Sed hoc videtur ad liberalitatem pertinere, cuius est gratis tribuere. Ergo non debet dividi contra liberalitatem.

3. Præterea. Secundum ipsum sanctitas est scientia faciens fideles, & servantes quæ ad Deum sunt iusta. Sed hoc ad eusebiam pertinet, sive ad religionem. Ergo non debet dividi contra eusebiam.

4. Præterea. Philosophus ponit in VI. Ethic. cap. vii. vel viii. legis positivam speciem politicæ, quam ponit idem prudentiæ. Ergo legis positiva magis pertinet ad prudentiam quam ad iustitiam.

SOLUTIO I.

Respondeo dicendum ad primam quæstionem, (9) quod iustitia in hoc differt à temperantia, & fortitudine, quod illæ moderant passiones intrinsecas, sed iustitia moderat extrinsecas operationes: unde Philosophus dicit V. Ethic. cap. iii. vel iv. circa operationes iustitiam esse. In adulterio enim, secundum quod est contra iustitiam, attenditur usus inordinatus, scilicet rei alienæ; secundum autem quod opponitur temperantiæ, attenditur concupiscentia non refrænata sub debito rationis. Moderatio autem actionum exteriorum ex duobus regulatur. Primo per comparationem operationis ad ipsum operantem; & sic ejusdem rationis est regulatio exteriorum operationum, & interiorum passionum, quæ ad exteriores inclinant operationes. Alio modo per comparationem ad alium; & in hoc est jam alius modus regulandi: & ideo exigitur alia virtus; & hoc proprie ad iustitiam pertinet: unde ab eodem actu, scilicet percussione alicujus, retrahit mansuetudo, scilicet secundum quod procedit ex passione interiori, & iustitia in ordine ad alium. In omni autem moderatione oportet quod illud quod moderatur, mensuræ, sive regulæ alicui adæquetur. Unde sicut moderatio passionum est adæquatio ipsarum ad rationem; ita moderatio exteriorum actuum, secundum quod sunt ad alterum, est quod adæquentur illi ex comparatione ad quem moderantur. Et hæc quidem adæquatio est iustitia, quæ est quando ei redditur quod, & quantum ei debetur: & hæc adæquatio proprius modus iustitiæ est. Unde ubicumque invenitur ista adæquatio complete, est virtus specialis; & omnes virtutes in quibus salvatur, sunt partes subjectivæ iustitiæ. Ubi autem ista adæquatio non secundum totum salvatur, sed se-

cundum aliquid, rededitur ad iustitiam ut pars potentialis, aliquid de modo ejus participans. Ista autem adæquatio tria complectitur, ut ex dictis patet, scilicet ut sit ordinatum ad alterum; ut sit ei debitum, alias superexcederet actio eum ad quem fit; & ut tantum reddatur quantum debetur, alias deficeret in minus. Sunt autem quedam virtutes quibus redditur alteri quod debetur ex necessitate legis, non tamen tantum, quia impossibile est; sicut in honore qui est ad Deum, quod facit *religio*; & qui ad parentes, & ad patriam, quod facit *pietas*. Unde istæ virtutes deficiunt quidem à iustitia, & sunt partes ejus potentiales, & propinquissime se habent ad ipsam. Quædam vero sunt quibus redditur alteri quod debetur non ex necessitate legis, sed quadam honestate, sicut Philosophus dicit in VIII. Ethic. cap. ult. sicut *gratia*, quæ est retributio beneficiorum, secundum Tullium, *miseriordia*, & hujusmodi: & hæc virtutes aliquantulum magis distant à vera iustitia. Quædam virtutes sunt quibus hoc circa quod principaliter est virtus, ordinatur ad alterum, non tamen secundum rationem debiti, sicut *liberalitas*: & hæc adhuc magis distant à vera iustitia. Quædam vero hoc circa quod est virtus non principaliter, sed secundario, ordinatur ad alterum; sicut *quædam fortitudo actum exteriorum*, circa quem secundario est, ordinatur ad alterum ut ad bonum gratiæ, & sic induit quodammodo formam iustitiæ; & sic omnis virtus potest reduci ad iustitiam: unde iustitia legalis est idem quod omnis virtus in V. Ethic. c. iii. vel iii. Quantum ad passiones autem, circa quas principaliter sunt illæ virtutes, nihil possunt habere de modo iustitiæ, eo quod per passiones inmediate homo non ordinatur nisi ad seipsum; tamen per quamdam similitudinem est ibi quedam forma iustitiæ, secundum quod diversæ vires computantur ut diversæ personæ: unde sic est iustitia metaphorica, de qua Philosophus loquitur in V. Ethic. cap. ult. Ex dictis igitur potest patere de facili, qualiter omnes partes à Philosophis assignatæ, sunt partes iustitiæ; quia inter partes quas Tullius ponit, *vindicatio*, & *observantia* sunt partes subjectivæ veræ iustitiæ: quia vindicatio reddit malum debitum, observantia autem bonum ad quod se obligavit. Vindicatio enim secundum eum est *virtus, qua vis, aut injuria, & omne quod obfuturum est, defendendo, & ulciscendo propulsatur*. Religio autem quæ est ad Deum, & pietas quæ est ad parentes, & conjunctos sanguine, vel patriam, sunt partes potentiales, sed propinquæ: quia reddunt quod debent, & ex obligatione legis, sed non quantum, quia impossibile est. Has autem sic diffinit. *Religio est quæ superiori cuidam naturæ, quæ divinitatem vocant, curam, ceremoniamque affert*: & dicitur à religando secundum Isidorum, Lib. VIII. cap. ii. vel secundum Augustinum de vera religione cap. i. à religendo Deum quem amiseramus. Pietas vero est *per quam sanguine conjunctis, patriæque (10) benevolis officium, & diligens tribuitur cultus*. Gratia autem, & veritas reddunt quod debent ex quadam honestate, qua fit ut homo gratiam beneficio impendat (quamvis non possit ad id in iudicio cogi) & quod talem se in dictis, & factis exhibeat qualis est, quod ad veritatem pertinet: de qua Philosophus etiam determinat in IV. Ethic. cap. xiv. Est enim gratia *in qua amicitiarum, & obsequiorum alterius memoria, & remunerandi voluntas continentur*.

Ad primum ergo dicendum, quod objectio illa probat

(8) Vide 2.2. q. lxxx. art. 1. arg. 4. ubi eundem citat. (9) Al. additur sciendum. (10) Al. benevolentia officium.

bat quod religio non sit pars subjectivæ iustitiæ; non autem quod non sit pars potentialis propinqua.

Ad secundum dicendum, quod sicut pietas quæ principaliter debetur parentibus, se extendit ad omnes sanguine conjunctos, in quantum ex eisdem parentibus descenderunt, & ulterius ad compatriotas, in quantum communicant in natali solo; ita religio, quæ Deo debetur, se extendit quodammodo ad eos qui Dei imagine sunt insigniti: unde religio, & dulia sunt in proximo genere: & ideo sub una comprehenditur à Tullio altera.

Ad tertium dicendum, quod pietas alio modo sumitur hic quam ibi.

Ad quartum dicendum, quod vindicare ex penæ desiderio, vitiosum est; sed ex sola iustitia, & secundum ordinem juris, iustitiæ est.

SOLUTIO II.

Ad secundam quæstionem de partibus quas ponit Macrobius, sciendum, quod una est pars subjectivæ iustitiæ proprie dictæ, scilicet *innocentia*, ut nullus alteri quod suum est, auferat, & dividitur contra illam partem quæ unicuique reddit quod debet. Aliæ vero sunt respectu superioris, scilicet *religio*, & *pietas*, ut reddant debitum, non tantum. Aliæ vero quarum reddunt debitum ex honestate, & hoc vel æquali, & sic est *amicitia*, de qua Philosophus in IV. Ethic. cap. xiv. qua nostris operibus congruenter ad alios utimur, & *concordia*, qua (11) operibus aliorum auxilia præstamus: (12) vel respectu inferiorum, quibus quantum ad affectum interiore impendimus ex debito honestatis *humanitatem*, & quantum ad exterius (13) *affectum subventionis*.

Ad primum ergo dicendum, quod innocentia hic sumitur strictè secundum quod privat nocumentum alteri illarum.

Ad secundum dicendum, quod amicitia hic sumitur non sicut in VIII. Ethic. cap. ii. quæ consistit principaliter in affectu, sed ut in IV. cap. xiiii. quæ consistit principaliter in affabilitate exteriori, quæ habetur etiam ad extraneos.

Ad tertium dicendum, quod beneficentia includitur in humanitate, benevolentia autem in affectu.

Ad quartum dicendum, quod affectus hic sumitur strictè pro affectu subventionis, & compassionis ad alterum.

SOLUTIO III.

Ad tertiam quæstionem de partibus aliis sciendum est, quod videntur esse subjectivæ iustitiæ proprie dictæ: quia ex obligatione legis tenetur homo ut superiori obediat, ut inferiori suæ curæ commisso disciplinam exhibeat, & ad æquales etiam, & ad omnes servet æqualitatem in rebus, fidem in factis, quæ est idem quod observantia, & veritatem in dictis, si tamen veritas sumatur ea quæ est in confessionibus iudicii; alias si sumeretur sicut supra, esset pars potentialis iustitiæ.

Ad primum ergo dicendum, quod obedientia secundum quod attendit principaliter rationem præcepti, est specialis virtus: unde etiam obedit in illis quæ ad alias virtutes non pertinent: sed secundum quod ex consequente respicit præceptum, & bonum vir-

In III. Sent. Tom. III.

(11) Al. ex operibus. (12) Al. & respectu. (13) Nicolai effectum.

tatis principaliter in eo quod facit, sic est consequens ad omnes virtutes.

Ad secundum dicendum, quod hic sumitur æquitas secundum æqualitatem simpliciter, quæ est in rebus (14) commutabilibus: unde includit severitatem, sive rigorem, in quantum servat formam legis in his ad quæ legis intentio se extendit, & æquitatem, quæ dimissa forma legis, intentionem ipsam sequitur.

Ad tertium dicendum, quod fides hic sumitur pro fidelitate, non secundum quod est virtus theologica.

Ad quartum dicendum, quod veritas hic sumitur, secundum quod est in signo exteriori, vel verbo, vel quocumque alio.

SOLUTIO IV.

Ad quartam quæstionem de aliis partibus à quibusdam aliis assignatis, sciendum est, quod in idem incidunt cum partibus prius tactis: quia *severitas*, secundum quod hic accipitur, idem est quod vindicatio; & dividitur contra omnes alias partes iustitiæ: quia ipsa sola malum reddit. *Liberalitas* autem valde largè sumitur pro qualibet boni exhibitione, vel debiti, vel non debiti, vel in affectu, vel in effectu: unde dividitur in *beneficentiam*, & *benevolentiam*, & hic etiam largissime accipiuntur hujusmodi. Unde dividitur beneficentia in septem partes, quæ omnes comprehensæ sunt in superioribus partibus: quia *miseriordia* comprehenditur in affectu, *reverentia* vero, quæ videtur idem quod dulia, comprehenditur sub religione, ut prius dictum est, & etiam sub pietate.

Ad primum ergo dicendum, quod virtuosus dimittit penam quam (15) debet servata intentione legis, non tamen contra legem.

Ad secundum dicendum, quod liberalitas largè hic accipitur, ut dictum est.

Ad tertium dicendum, quod aliqua passiones, quamvis proprie loquendo non sint virtutes, tamen in quantum sunt laudabiles, habent aliquid de ratione virtutis; sicut *miseriordia*, & *verecundia*, & præcipue secundum quod est ibi electio.

SOLUTIO V.

Ad quintam quæstionem de aliis partibus quas Philosophus ponit in V. Ethic. dicendum, quod divisio Philosophi complectitur omnia ad quæ vera iustitia habet se extendere: & ideo ponit *iustitiam metaphorica*, in qua salvatur similitudo tantum iustitiæ, & *legalem*, quæ ordinatur ad alterum etiam circa id quod non principaliter est virtus, si illud sit ordinatum à lege: & in idem reducitur *epieicia*, quæ differt à iustitia legali in hoc quod servat intentionem legis in his ad quæ forma legis se non extendit: & similiter *dominativum*, & *paternum iustum*, in quibus redditur debitum, sed non tantum: & iterum *distributiva*, & *commutativa*, quæ sunt partes subjectivæ iustitiæ specialis. *Legale iustum* non dividitur iustitiam, sed illud ex quo est obligatio debiti, & iustitiæ: quia vel est jus naturale, vel positivum.

Ad primum ergo dicendum, quod species potest dividi contra genus divisione quæ est nominis æquivoci in sua significata.

Ad secundum dicendum, quod commutatio proprie est, quando ex mutuis operibus fit aliquid ali-

ccc cui

Al. dicit.

et debitor; sicut ex hoc quod unus laboravit in vinea alterius, alter constituitur sibi debitor in tanto, quantum valet labor ejus; & in his dirigit commutativa justitia. Est enim aequalitas in ea commutationis; quia quantum unus dedit alteri, debet tantum ab eo recipere; & propter hoc etiam commutativa dicitur. Sed in distributiva non attenditur aequalitas recipientis ad eum qui dat, sed ad alium qui etiam recipit: unde non est ibi aequalitas commutationis, sed distributionis; & propter hoc dicitur distributiva, non commutativa.

Ad tertium dicendum, quod politicum tribus modis dicitur. Uno modo secundum quod respicit civilem vitam; & sic omnes virtutes morales quandoque dicuntur politicae. Alio modo secundum quod in vita civili ex civili ordinatione dirigitur quis; & hoc modo dicitur etiam justitia particularis politica, in quantum dirigit in commutationibus secundum civilia statuta; & tunc dividitur politicum justum contra dominativum, & uxorium; & hujusmodi: quia lex se extendit ad dirigendum in his, cum servus sit res domini, & filius patris, & uxor viri. Unde directio in his magis est secundum oeconomicam prudentiam, quam secundum civilia statuta. Tertio modo dicitur politicum a vita civili, & civilibus statutis, & ulterius ex intentione communis boni; & sic politicum pertinet ad justitiam legalem.

Ad quartum dicendum, quod in his tribus est diversa ratio regendi, secundum quod ille ad quem est justitia, minus vel magis est in potestate alterius; & ideo uxorium justum magis convenit cum justo politico quam paternum, & paternum quam dominativum: quia magis appropinquat ad aequalitatem uxoris quam filii patris, & quam servus domini. Unde non est differentia tantum secundum materiam, sed etiam aliquo modo formalis.

Ad quintum dicendum, quod epieicia adjungitur legali justitiae, & circa eadem est, quamvis non ex eodem dirigit: quia legalis dirigit in scripto legis, sed epieicia ex intentione legislatoris; & quamvis sit excellentior quam justitia legalis, non tamen potest dici cardinalis: tum quia est in supplementum legalis justitiae, & etiam quodammodo praesupponit illam: tum quia est idem omni virtuti aequaliter, sicut & legalis justitia.

SOLUTIO VI.

Ad sextam quaestionem de aliis partibus sciendum est, quod assignatio illius Philosophi non differt a praedictis assignationibus nisi in duobus. Primo quia dividit religionem in eusebiam, quae ordinat ad Deum in cultu qui exhibetur in protestatione servitutis, sicut sacrificia, & hujusmodi: unde dicit, quod est scientia Dei famulatus: & sanctitatem, quae ordinat ad Deum in omnibus aliis operibus vitae: unde dicit, quod sanctitas est scientia faciens fideles, & servantes quae ad Deum iusta sunt. Secundo quia assignat partes subjectivas justitiae alio modo: quia jus-

DISTINCTIO XXXIV.

De septem donis Spiritus Sancti.

Nunc de septem donis Spiritus Sancti agendum est: ubi prius considerandum est, an haec dona virtutes sint; secundo an in futuro desitura sint, vel omnia, vel horum aliqua; deinde an in Christo fue-

ritia & est in iudice sicut in regulante, & est in aliis sicut in regulatis. Ad iudicem autem duo pertinent: unum est quod aequalitates in aliis faciat, & ad hoc est legis positiva; aliud est ut inaequalitatem facientem puniat, & ad hoc est vindicativa. Ex parte autem aliorum similiter duo requiruntur ad justitiam. Unum est quod aequalitatem in commutando servent, quia aequalitatem justitiae distributivae servare non est subditorum qui recipiant, sed superioris qui distribuit, & ad hoc est bona commutatio. Aliud est quod si quando aequalitatem praetereunt, ad eam voluntarie revertantur; & ad hoc est eugnomyne, id est, voluntaria justificatio. Aliae autem partes supra posita sunt: liberalitas quidem, & benignitas etiam per nomina; eucharistia autem idem est quod gratia, quae etiam supra posita est: est enim secundum ipsum eucharistia scientia ejus quod est, quibus, & quando impendendum gratiam; & qualiter, & a quibus sumendum. Ponitur autem in diffinitione dictarum virtutum scientia, secundum quod omnes virtutes morales participant aliquid rationis, & prudentiae: unde Socrates omnes virtutes dicebat esse scientias, ut dicitur VI. Ethic. cap. XVII.

Ad primum ergo dicendum, quod voluntaria justificatio accipienda est hic non quaelibet, sed in determinato modo, ut dictum est.

Ad secundum dicendum, quod impendere gratiam accipitur hic pro rependere ratione beneficii accepti; & sic pater quod non est idem quod liberalitas.

Ad tertium dicendum, quod jam patet distinctio sanctitatis, & eusebiae ex his quae dicta sunt: unde sanctitas eodem modo comparatur ad omnes virtutes, sicut & justitia legalis: quia sicut justitia legalis operatur actus omnium virtutum propter bonum commune, ita sanctitas propter Deum.

Ad quartum dicendum, quod politica aequivocatur, & ad cognitionem prudentiae, & ad executionem justitiae: & similiter legis positiva quae est pars politicae, ut ipse ibidem dicit.

EXPOSITIO TEXTUS.

In quo habuerunt usus eosdem. Virtutes enim quae consistunt circa passiones illatas, habuerunt eundem usum in Christo quem in nobis propter possibilitatem corporis. Habuerunt etiam usum quem habent in patria propter perfectionem animae. Sed de virtutibus quae sunt circa passiones innatas, secus est: quia istae passiones in Christo non fuerunt, ut necessarium esset eas per virtutem cohibere: unde etiam tentari potuit ab hoste, sed non a carne.

Sed alios usus habebunt. Ergo sunt aliae virtutes: quia habitus distinguuntur per actus. Et dicendum, quod sicut motus ad terminum, & quies in termino pertinent ad eandem virtutem naturalem, ita quies in fine non requirit alium habitum quam motus tendens in finem ipsum. Et hoc modo diversificantur actus virtutum in via, & in patria.

fuerunt cuncta haec dona. Haec dona virtutes esse, nec in futuro desitura, Ambrosius ostendit Lib. I. de Spiritu Sancto. cap. xx. ea septem fore virtutes dicens, & in Angelis abundantissime esse, sic. Civitas Dei illa Hierusalem caelestis, non meatu alicujus fluvii terrestris (1) alluitur; sed ex vitae fonte procedens Spiritus Sanctus, cujus nos brevi satiamur haustu, in illis caelestibus spiritibus redundantius videtur effluere, pleno septem virtutum spiritualium fervens meatu. Si enim fluvius riparum crepidinibus editis superfluous exundat, quanto magis Spiritus omnem supereminens creaturam, cum nostrae mentis (2) arva tamquam inferiora perstringat caelestem illam Angelorum naturam effusione quadam sanctificationum ubertate laetificat? Deinde sanctificationes exponens, subdit. His autem sanctificationibus significatur plenitudo septem spiritualium virtutum, quas numeravit Isaias cap. xl. 2. dicens: Spiritus sapientiae, & intellectus, & consilii, & fortitudinis, scientiae, & pietatis, & timoris Domini. Unum est ergo flumen, sed multi spiritualium donorum meatus. Quamvis ergo multi dicantur spiritus, ut spiritus sapientiae, & intellectus &c. Unus est tamen Dei spiritus, suae libertatis arbiter, omnia pro auctoritate voluntatis dividens singulis. Hic expresse traditum est septem dona & virtutes esse, sanctificationesque fidelium mentium, & in futuro non desitura, cum sint & in Angelis.

Quod in Christo fuerint illa septem dona.

In Christo etiam haec eadem fuisse Isaias ostendit dicens cap. xl. 1. Egredietur virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet, & de radice ejus ascendet, & requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiae, & intellectus, spiritus consilii, & fortitudinis, spiritus scientiae, & pietatis: & replebit eum spiritus timoris Domini.

Quod videtur obviare praemissis.

His autem videtur obviare quod Beda de timore Domini dicit super parabolas, vel Proverb. cap. 1. scilicet quod omnis timor in futuro cessabit. Ait enim sic super illum locum, Timor Domini principium sapientiae. Duo sunt timores Domini: servilis, qui principium est sapientiae; & amicalis, qui perfectionem sapientiae comitatur. Servilis principium sapientiae est, quia qui post errata sapere incipit, primo timore corripitur divino, ne puniatur; sed hunc perfectam charitatem foras mittit. Succedit huic timor Domini Sanctus permanens in saeculum saeculi, quem non excludit charitas, sed auget; quo timet filius, ne vel in modico oculos amantissimi patris offendat. Uterque in futuro cessabit, charitas vero nunquam excedit. Augustinus quoque super locum Psalm. v. Adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo, timorem Dei desitutum dicit, sic. Timor Domini est magnum praesidium proficientibus ad salutem; sed pervenientibus foras mittitur. Non enim timent jam amicum, si ad id quod (3) promissum est, perducti fuerint. Ex his auctoritatibus significatur, quod timor non erit in futuro. Si autem timor non fuerit in futuro, ergo nec septem dona erunt, nec modo sunt in Angelis, vel in animabus Sanctis. Ad quod dicimus, auctoritatum praemissarum quae videtur repugnantiam dirimentes, quod septem dona illa & in Angelis modo sunt, & in animabus Sanctis feliciter viventibus, & in nobis erunt in futuro; sed non habebunt omnino hos usus, sive haec officia quae nunc habent. Ut, verbi gratia, timor filialis modo facit timere ne offendamus quem diligimus, & ne separeremur ab eo, facit etiam nos revereri eundem; in futuro vero faciet nos revereri, quando non timebimus separari, vel offendere. Non ergo metus separationis, vel offensionis nunc est in Angelis, & in animabus Sanctis, nec in nobis erit in futuro; sed reverentia, quae est mixta cum subiectione dilectio: quae etiam in Christo fuit, sicut Apostolus dicit in Epistola ad Hebraeos cap. v. 7. loquens de Christo: Qui exauditus est pro sua reverentia. Quidam tamen secundum effectum timorem in Christo, & in Angelis tantum esse contendunt.

Plena timorum distinctio.

Et quia de timore tractandi nobis occurrit locus, sciendum est, quatuor esse timores, scilicet mundanum, sive humanum, servilem, initialem, castum, vel filialem, sive amicalem. Humanus timor est, ut ait Cassiodorus super Psalm. cxxv. 1. quando timeamus pericula carnis pati, vel perdere bona mundi, propter quod delinquimus. Hic timor malus est; qui in primo gradu cum mundo deseritur, quem Dominus prohibet in Evangelio Math. x. 28. dicens: Nolite timere eos qui occidunt corpus. Timor autem servilis est, ut ait Augustinus super Psalm. cxxv. 1. cum per timorem gehennae continet se homo a peccato; quo praesentiam iudicis, & poenas metuit; & timore facit quicquid boni facit; non timore amittendi aeternum bonum quod non amat; sed timore patiendi malum quod formidat. Non timet ne perdat amplexus pulcherrimi sponsi; sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est timor iste, & utilis, licet insufficientis; per quem fit paulatim consuetudo justitiae, & succedit initialis timor, quando incipit quod durum est amari; & sic incipit excludi servilis timor a charitate, & succedit deinde timor castus, sive amicalis, quo timeamus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne eo careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem servilis (4) est utilis, sed non permanens in aeternum, & iste timor divinus comes est per omnes gradus.

Collectio praedictorum.

Et attende, quod quatuor hic distinguuntur timores, cum supra Beda dixerit duos esse. Sed Beda humanum timorem praetermissit, & nomine servilis duos quos hic distinximus, complexus fuit, scilicet servilem, & initialem; amicalem vero castum dicit. Augustinus quoque servilem timorem, & castum aperte discernit (partim tractat lxxxv. in Joan. & partim Lib. de spiritu, & lit. cap. xxxi. dum Epistolae ad Romanos III. Sent. Tom. III.

(1) Al. abluitur. (2) Al. arcana. (3) Al. repromissum est. (4) Al. deest est utilis.